

УДК 371.14

Г. Е. ТКАЧУК

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Обґрунтовано проблему розвитку готовності до професійної діяльності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Визначено актуальність розвитку готовності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ до особистісно зорієнтованої професійної взаємодії з учнями та виокремлено педагогічні умови, що термінують цей процес. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми трактування поняття «готовність» та «готовність до професійної (педагогічної) діяльності». Розкрито особливості цього виду діяльності. Визначено, що в сучасній науці явище готовності до професійної діяльності досліджується на особистісному, функціональному та особистісно-діяльнісному рівнях. Запропоновано узагальнене трактування поняття «готовність до професійної (педагогічної) діяльності» в контексті особистісно зорієнтованої взаємодії учасників навчального процесу ПТНЗ.

Ключові слова: *готовність, готовність до діяльності, готовність до професійної (педагогічної) діяльності, особистісно зорієнтовані педагогічні технології*

Г. ТКАЧУК

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГОВ ПТУЗ К РЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Обоснована проблема развития готовности к профессиональной деятельности преподавателей специальных дисциплин профессионально-технических учебных заведений (ПТУЗ). Определена актуальность развития готовности преподавателей специальных дисциплин ПТУЗ к личностно-ориентированному профессиональному взаимодействию с учениками и выделены педагогические условия, детерминирующие этот процесс. Проведен анализ психолого-педагогической литературы по проблеме трактовки понятий «готовность» и «готовность к профессиональной (педагогической) деятельности». Раскрыты особенности данного вида деятельности. Определено, что в современной науке явление готовности к профессиональной деятельности исследуется на личностном, функциональном и личностно-деятельностном уровнях. Предложено обобщенное определение понятия «готовность к профессиональной (педагогической) деятельности» в контексте личностно-ориентированного взаимодействия участников учебного процесса ПТУЗ.

Ключевые слова: *готовность, готовность к деятельности, готовность к профессиональной (педагогической) деятельности, личностно-ориентированные педагогические технологии.*

G. TKACHUK

THEORETICAL ASPECTS OF READINESS OF TEACHERS IN VOCATIONAL SCHOOLS TO IMPLEMENT STUDENT-CENTERED APPROACH

This article deals with the problem of readiness for professional (educational) activity of teachers in vocational schools. The paper determines the relevance of readiness of teachers of special subjects of vocational schools to personality-oriented professional interaction with students and singled pedagogical conditions that determine this process. The analysis of psychological and pedagogical literature on the interpretation of the concepts of "readiness" and "commitment to the professional (educational) activities" is conducted. The features of this type of activity are revealed. It is determined that in the modern branch of science the phenomenon of readiness for professional work is studied at the personal, functional and personal-activity levels. The author suggests the generalized definition of "readiness for professional (teaching) activity" in the context of personal interaction between the

Keywords: *readiness, readiness to the activity, readiness to the professional (pedagogical) activity, student-oriented educational technology.*

Розвиток системи професійно-технічної освіти (ПТО) на сучасному етапі відображає практично всі провідні тенденції соціальних перетворень в Україні і характеризується зміною педагогічної парадигми, оновленням змісту освіти, пошуком особистісно зорієнтованих педагогічних технологій. Зростає потреба в компетентному педагогові, здатному реалізовувати нові, більш ефективні форми професійної взаємодії. Як вказується в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, перед системою освіти стоїть завдання переорієнтації пріоритетів освіти з держави на особистість, «на послідовну демократизацію і гуманізацію навчально-виховного процесу, педагогічної ідеології в цілому, тобто на європейські гуманістичні цінності та виміри» [2].

Гуманізація і демократизація освіти її прерогативи висувають особистісно зорієнтований процес навчання і виховання, в якому центральне місце займає особистість учня, його розвиток і самоцінність. Необхідність усвідомлення освіти як соціального явища, що покликане вирішувати певні завдання суспільства, вимагає ретельного вивчення існуючих у ньому освітніх парадигм.

Відображенням цих тенденцій в педагогіці стали ідеї особистісно зорієнтованого підходу в ПТО, які передбачають зміну парадигми педагогічного мислення в сторону «суб'єкт-суб'єктних відносин».

Отже, безсумнівно актуальність на сучасному етапі розвитку науки і практики набуває розвиток готовності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ до особистісно зорієнтованої професійної взаємодії з учнями та виявлення педагогічних умов, що детермінують цей процес. Усе це дозволить створити умови для розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості учня як фахівця.

Проблемам готовності педагогів до застосування особистісно зорієнтованого підходу в навчанні на технологічних засадах присвячені роботи І. А. Зязюна, В. А. Петровського, М. Г. Чобітка та інших вчених. Психолого-педагогічні аспекти запровадження особистісно зорієнтованих педагогічних технологій у ПТО висвітлюються у дослідженнях П. Г. Лузана, О. Б. Кошука, В. М. Манька та ін.

За деяким винятком, праці названих науковців спрямовані на використання особистісно зорієнтованих педагогічних технологій в загальноосвітніх навчальних закладах. Разом з тим, нині не менш важливе значення має ця проблема в системі ПТО.

Метою статті є висвітлити теоретичні аспекти розвитку готовності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ до реалізації особистісно зорієнтованого підходу.

Сучасність вимагає внесення істотних коректив в систему навчальної діяльності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ. У зв'язку з цим важливим завданням є розвиток в них готовності до використання особистісно зорієнтованих педагогічних технологій, які є складовою загальної готовності до професійної педагогічної діяльності в рамках гуманістичної парадигми, що відповідає рівню нинішніх вимог.

У розгляді готовності до професійної (педагогічної) діяльності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ з'ясуємо суть уточнення поняття «готовність» в найбільш загальному вигляді.

Звернувшись до «Словника української мови» [4, с. 148], ми бачимо трактування готовності як бажання зробити що-небудь, підготовленість. У психолого-педагогічних дослідженнях готовність розглядається як особливий психічний стан, цілісний прояв особистості, що займає проміжне положення між психічними процесами і властивостями особистості (В. А. Бодров); як синтез властивостей особистості, що визначають її придатність до діяльності (А. О. Деркач); як багаторівнева структура особистісних якостей, що дозволяють здійснювати певну діяльність (М.І. Дьяченко). Отже, поняття «готовність» визначається поєднанням факторів, що відображають її різні складові і рівні: фізична підготовленість, нейродинамічна забезпеченість дії, психологічні умови готовності.

У багатьох роботах стверджується, що, крім, готовності як психічного стану, у людини часто проявляється готовність як стійка характеристика особистості. Така готовність є

суттєвою передумовою успішної діяльності і відноситься до тривалої або стійкої готовності, має певну структуру: позитивне ставлення до діяльності, в т. ч. фахової; адекватні вимоги до такої діяльності, риси характеру, здібності, темперамент, мотивація, а також необхідні знання, вміння та навички, тощо.

Існує розуміння готовності як інтегративної якості, що становить сукупність взаємопов'язаних компонентів, і як результату спеціальної підготовки та активності особистості. Поняття готовності в педагогічній науці розкривається в контексті конкретного виду, форми або якості діяльності, зокрема, як готовність до самоосвіти, готовність до самостійної діяльності, готовність до творчої діяльності, готовність до професійної діяльності. Готовність до самоосвіти визначається не тільки конкретними вміннями, а й, більшою мірою, внутрішнім станом людини, яке дозволяє успішно здійснювати самоосвітню діяльність. Цей стан передбачає наявність у людини глибоких знань як основи самостійної пізнавальної діяльності, дієвих мотивів до безперервної освіти, розвинених навичок самостійного оволодіння знаннями, умінь самоорганізації пізнавальної діяльності.

Зауважимо, що викладачі спеціальних дисциплін ПТНЗ, зазвичай, не отримують ґрунтовної педагогічної підготовки до початку своєї професійної діяльності. Вони освоюють професійну діяльність викладача спеціальних дисциплін емпірично, в навчальному процесі, у процесі спілкування із учнями та іншими викладачами, самоосвітньою діяльністю і т. д. Це спричиняє різні проблеми в проектуванні і конструюванні педагогічного процесу. Найчастіше на початках своєї фахової діяльності викладачі ПТНЗ сліпо копіюють досвід інших колег, що сприяє поширенню типових, шаблонних підходів до навчання.

Феномен готовності тривалий час у дослідженнях співвідносився з діяльністю у змінених, складних, екстремальних умовах. Однак в подальшому науковці показали, що готовність треба співвідносити з такими характеристиками людини, як цілеспрямованість, ерудиція, здібності, компетентність, професіоналізм.

Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що в сучасній науці явище готовності до професійної діяльності досліджується на наступних рівнях:

- особистісному, що розглядає готовність як прояв індивідуально-особистісних якостей, які зумовлені характером майбутньої діяльності (О. М. Леонтьєв, І. С. Кон та ін.);
- функціональному, трактує її як тимчасову готовність і працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, вміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси для реалізації діяльності (М. Д. Левітов та ін.);
- особистісно-діяльнісному, який визначає готовність як цілісний прояв всіх сторін особистості, що дає можливість ефективно виконувати свої функції (А. О. Деркач, Л. А. Кандилович та ін.).

У повсякденному розумінні готовність до будь-якої діяльності означає згоду виконати цю діяльність, а також стан, при якому діяльність може бути виконана ефективно. Готовність можна розглядати, як процес формування певних умінь, становлення яких здійснюється через етапи спостереження з зовні, оволодіння способами діяльності та самостійного здійснення діяльності.

Головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний характер, і це виявляється у впорядкованості її внутрішніх структур, узгодженості основних компонентів особистості фахівця, стійкості, стабільності і наступності їх функціонування, тобто професійна готовність має ознаки, які свідчать про цілісність особистості фахівця, сприяють його діяльності [5].

Педагогічна діяльність характеризується як вид соціальної діяльності, що спрямована на передавання від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, підготовку вихованців до виконання певних соціальних ролей у суспільстві, створення умов для розвитку і саморозвитку їх особистості і вибору можливостей вільного і творчого самовираження, а готовність до цієї діяльності – це рівень професійної майстерності педагога, що включає в себе оволодіння стандартами професійно-педагогічної освіти [3].

Ступінь готовності до діяльності визначається озброєністю педагога сукупністю загальних і педагогічних знань, умінь і засобів, а також вдосконаленням психічних процесів, станів і властивостей особистості.

В науці існує визначення соціально-психологічної готовності педагога до професійної діяльності як розуміння ним важливості спільної праці, знання і вміння її організації, що

сприяє позитивному ставленню до тих чи інших форм співпраці, виникненню і розвитку інтересу до спільної роботи, емоційному задоволенню від її результатів. Такий вид готовності включає в себе певні практичні вміння та навички комунікативного характеру.

Професійна готовність педагога до діяльності трактується також як сукупність професійно зумовлених і духовних вимог до нього, які об'єднані у три групи: загальногромадянські якості; якості, що визначають особливості педагогічної професії; спеціальні знання, вміння та навички з навчального предмету, який він викладає.

Таким чином, готовність до педагогічної діяльності не можна зводити лише до забезпечення певного настрою особистості працювати в обраній сфері діяльності або до виховання окремих якостей і властивостей, до простої їх суми. В цьому ми можемо погодитися з Л. В. Кондрашовою, котра стверджує, що готовність до педагогічної діяльності передбачає утворення необхідних установок, відносин, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому фахівцеві свідомо і сумлінно, зі знанням справи і творчо виконувати свої професійні функції.

Ще більше сказане стосується готовності до реалізації особистісно зорієнтованого підходу. Готовність педагога ПТНЗ до використання особистісно зорієнтованих педагогічних технологій у його професійній діяльності, на відміну від професійної готовності загалом передбачає, насамперед, якісну (а не стільки кількісну) визначеність, що вказує на наявність професійно-особистісної унікальності педагога.

У цьому контексті вважаємо, що професійна готовність педагога до реалізації особистісно зорієнтованого підходу в фаховій діяльності є комплексним, інтегративним особистісним утворенням і включає в себе: стійку систему гуманістичних ціннісних орієнтацій, професійно цінних особистісно зорієнтованих цілей, знань, умінь, сформованість професійно значущих особистісних якостей, які забезпечують усвідомлення викладачем себе суб'єктом особистісно зорієнтованої педагогічної діяльності; здатність до безперервного професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку, здійснення вільного і відповідального вибору способів професійного буття в межах гуманітарної парадигми.

Згідно з цим в сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідженнях визначилися кілька підходів до виокремлення тих особистісних структур, які забезпечують готовність і є механізмами процесу професійно-особистісного самовизначення педагога. Основні з них наступні.

Мотиваційний підхід характеризується прагненням виявити внутрішні сили і властивості особистості, які спонукають її до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку: установки, мотиви, професійна спрямованість, особистісні центрації, власна позиція. Мотивація є найважливішою умовою самовизначення, а воно розглядається як розвинена форма мотивації.

Аксіологічний підхід визначає основними механізмами професійно-особистісного самовизначення педагога систему професійно значущих цінностей, закріплених у професійно-ціннісних орієнтаціях. Він заснований на виокремленні основним механізмом професійно-особистісного самовизначення педагога розвиток в єдності його особистісної та професійної Я-концепцій, становлення його професійної ідентичності.

Рефлексивний підхід орієнтований на розвиток у педагога здатності до самоаналізу і самооцінки як найважливіших інструментів його професійно-особистісного самовизначення.

Прагнення абсолютизувати лише одну з цих властивостей протирічить уявленню про професійно-особистісне самовизначення як процесу, в якому особистість проявляє і реалізує себе цілісно.

Готовність педагога до реалізації особистісно зорієнтованого підходу в педагогічній діяльності є необхідною умовою його професійно-особистісного самовизначення. Тому така готовність, як правило, порівнюється і співвідноситься не тільки з конкретними ситуаціями його педагогічної взаємодії з учнями, а й з його професійною стратегією загалом виходячи з проведеного аналізу. Однією з найбільш злободених невирішених проблем у цій галузі є пошук механізму, що породжує у педагога потребу в оновленні свого педагогічного мислення, розвитку творчості, професійному зростанні.

Перспективні шляхи вирішення зазначеної проблеми пов'язуємо з впровадженням у практику навчально-виховного процесу ПТНЗ нової парадигми особистісно-орієнтованої освіти, і зокрема із застосуванням в ній особистісно зорієнтованих педагогічних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калин В. И. Парадигмы образования в современной мировой педагогической практике / В. И. Калин / II Міжнародна наукова конференція: Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи, м. Харків, ХДАДМ, 15–16 квітня 2010: збірник матеріалів. – Харків: ХДАДМ, 2010. – С. 44–46.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень. – К.: Юрішком Інтер, 2008. –1040 с.
4. Словник української мови: в 11 тт.; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. 2.– 547 с.
5. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. –Харків., Прапор, 2004. – 640 с.

REFERENCES

1. Kalin V.I. Paradigmy obrazovaniya v sovremennoj mirovoj pedagogicheskoy praktike [Paradigms of education in the modern world teaching practice]. II Mizhnarodna naukova konferencija: Social'no-gumanitarni vektori pedagogiki vishhoi shkoli, m. Harkiv, HDADM, 15-16 kvitnja 2010, zbirnik materialiv, Harkiv, HDADM, 2010. pp. 44–46.
2. Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku [National Strategy for Development of Education in Ukraine until 2021]. [Elektronnyy resurs], rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
3. Encyklopediya osvity [Encyclopedia of education]. Pod. red. V. Kremen, Kyiv, Jurinkom Inter, 2008. 1040 p.
4. Slovnyk ukrayins'koyi movy [Ukrainian dictionary]. v 11 tt., za red. I. K. Bilodida, Kyiv, Naukova dumka, 1971, T. 2, p.547.
5. Schapar V. Psyhologichnyj tlumachnyj slovnyk [Psychological Dictionary]. Harkiv, Prapor, 2004. 640 p.